

30. Кумлымшо урок: Ушештарымаш

1. Imperative – second and third persons, singular and plural:

Positive:

	Conjugation I		Conjugation II	
2Sg	тол	луд	пуро	возо
3Sg	толжо	лудшо	пурыйжо	возыйжо
2Pl	толза	лудса	пурыйза	возыйза
3Pl	толышт	лудышт	пурыйшт	возыйшт

Negative:

	Conjugation I		Conjugation II	
2Sg	ит тол	ит луд	ит пуро	ит возо
3Sg	ынже тол	ынже луд	ынже пуро	ынже возо
2Pl	ида тол	ида луд	ида пуро	ида возо
3Pl	ынышт тол	ынышт луд	ынышт пуро	ынышт возо

2. Compound past tense IV:

Positive:

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	мый лудынам улмаш	мын возенам улмаш
2Sg	тый лудынат улмаш	тый возенат улмаш
3Sg	тудо лудын улмаш	тудо возен улмаш
1Pl	ме лудынна улмаш	ме возенна улмаш
2Pl	те лудында улмаш	те возенда улмаш
3Pl	нуно лудыныт улмаш	нуно возеныт улмаш

Negative:

	Conjugation I	Conjugation II
1Sg	мый лудын омыл улмаш	мый возен омыл улмаш
2Sg	тый лудын отыл улмаш	тый возен отыл улмаш
3Sg	тудо лудын огыл улмаш	тудо возен огыл улмаш
1Pl	ме лудын огынал (онал) улмаш	ме возен огынал (онал) улмаш
2Pl	те лудын огыдал (одал) улмаш	те возен огыдал (одал) улмаш
3Pl	нуно лудын огытыл улмаш	нуно возен огытыл улмаш

3. Gerund in -меш(ке):

лудаш (-ам) > лудмешке, возаш (-ем) > возымешке

4. Participle in -дыме/-дымо/-дымө (negative participle):

ужаш (-ам) > уждымо, пышташ (-ем) > пыштыдыме

5. Adjective derivational suffix -дыме/-дымо/-дымө:

уш > ушдымо, йоча > йочадыме

6. Final clauses with imperative third person and манын:

Пушенге ынже кошко манын, ме вўдым оптена.

7. Necessitive construction -шаш + улаш (-ам):

Студент-влак йылмым тунемшаш улыт.

8. Participial constructions preceding the modified noun:

налме пөлек, книга лудшо йоча-влак

Exercises

1. Fill in the blanks with the appropriate forms of the verbs. The entries in each line should all be in the same person.

Present	Simple past tense I	Simple past tense II	Compound past tense I	Compound past tense II	Compound past tense III	Compound past tense IV
ужам						
	туныктыш					
		ўжынна				
			кодыт ыл'е			
				муреда улмаш		
					лудын ыл'е	
						каенда улмаш
		лектынат				
	шымлышым					

2. Fill in the blanks with the appropriate forms of the verbs. The entries in each line should all be in the same person.

Present	Simple past tense I	Simple past tense II	Compound past tense I	Compound past tense II	Compound past tense III	Compound past tense IV
ом мод						
	ыш танастаре					
		лудын огынал				
			от код ыл'е			
				огыда пуро улмаш		
					*кусарен огытыл ыл'е	
						налын омыл улмаш
		илен отыл				
	ышна пыште					

* *кусараш (-ем)* 'to translate'

3. Fill in the blanks with the appropriate forms of the verbs in the imperative.

2Sg	3Sg	2Pl	3Pl
возо			
	налже		
		илыза	
			туныктышт
		кочса	
	кутырыжо		
тол			

4. Fill in the blanks with the appropriate forms of the verbs in the imperative.

2Sg	3Sg	2Pl	3Pl
ит кай			
	ынже коч		
		ида кусаре	
			ынышт поч
		ида каласе	
	ынже лий		
ит полшо			

5. Familiarize yourself with the vocabulary, and read the text, inserting the appropriate forms of the verbs given in italics.

гычын	= <i>зыч</i>	малаш пураш (-ем)	to go in for the night
дыр	perhaps, it seems	мемнан уке	before our times (lit.
идым	threshing floor	годым	when we did not exist)
йўд	night	олмеш	instead of
йўдым	at night	петыраш (-ем)	to close up, to shut up
колаш (-ем)	to die	тулык	orphan
колен колташ (-ем)	to die	тулыкеш	to be orphaned
кочкын	to eat up	кодаш (-ам)	
колташ (-ем)		ушнаш (-ем)	(here:) to succeed, to prosper
кува	grandmother, old woman	чўнгалаш (-ам)	to peck
кувай	grandmother, old woman	чыве вўта	henhouse, coop
лудо вўта	duck house	шияш (-ям)	to thresh
малаш (-ем)	to sleep		

Ожно, мемнан уке *годым*, *илаш* (compound past tense IV) кугыза ден кува. Нунын икшывышт ик *ўдыр* веле *лийын*. Нуно коктынат колен *колташ* (present tense), *ўдырышт* тулыкеш *кодаш* (present tense). Тулык *ўдыр* суртшо гыч *лекташ* (present tense) да шинча куш *ончаш* (present tense), туш *каяш* (present tense). Каен-каен, *ялыш* миен *шуаш* (present tense). Ик кува шыданым *шияш* (compound past tense II). Кува деке *идымыш* *пураш* (present tense).

– Кувай, пашат *ушнаш* (imperative, 3Sg)! – *манаш* (present tense).

– Тау *лияш* (imperative, 3Sg), *ўдырем!* – *манаш* (present tense).

– Ик шыдан пырчетым *пуаш* (present tense), кувай? – *налаш* (imperative, 2Sg), *ўдырем*, – *манаш* (present tense) кува.

Тулык *ўдыр* ик шыдан *пырчим* *налаш* (present tense) да *каяш* (present tense). Каен-каен, кас *лияш* (present tense). *Ялыш* *шуаш* (present tense), ик кува деке *малаш* *пураш* (present tense).

– Кувай, шыдан *пырчем* куш *пышташ* (present tense)? – йодеш.

– Чыве вўташ *пышташ* (imperative, 2Sg), *ўдырем*.

ўдыр шыдан *пырчим* чыве вўташ *пышташ* (present tense).

Эрдене кын'елыт – шыдан *пырче* уке. *Йўдым* чыве шыдан *пырчим* *кочкын* *колташ* (simple past tense II).

– Кувай, шыдан *пырчем* куш *лияш* (simple past tense II)? – йодеш *ўдыр*.

– Чыве *кочкаш* (simple past tense II) дыр, *ўдырем*. Ынде олмешыже ик чывым *налаш* (imperative 2Sg).

ўдыр чывым налын *каяш* (present tense). Каен-каен, кас лиеш. Адак ик *ялыш* шуэш, кува деке *малаш* пура.

– Кувай, чывем куш *петырем?* – йодеш.

– *Лудо* вўташ *петыраш* (imperative 2Sg), *ўдырем*, – манеш кува.

Эрдене кын'елыт – чыве уке. *Йўдым* лудо чывым чўнгал *пушташ* (simple past tense II).

– Кувай, лудет чывым чўнгал *пушташ* (simple past tense II), мом *пуаш* (present tense)? – йодеш ўдыр.

– Чывет олмеш йўратыме лудем налат ынде, ўдырем, – манеш кува.

Ўдыр лудым *налаш* (present tense) да мурен-мурен *каяш* (present tense):

Шыдан гычын чывым *налаш* (simple past tense II, 1Sg),

Чыве гычын лудым *налаш* (simple past tense II, 1Sg).

